

АРЗЁБИИ ЧАМЪБАСТИИ ДОНИШИ ДОНИШЧЌЁН

*Ҳакимова Шоира Исломовна, номзади илмҳои филологӣ, дотсент,
мудирӣ кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти тоҷики
Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Гафуров.*

E-mail: hakimova.shoira@mail.ru

Дар низоми таълими салоҳиятноқӣ баланд бардоштани малакаю маҳоратҳои амалӣ вазифаи асосии таълим маҳсуб меёбад ва дар он ҳам салоҳияти омӯзгор ва ҳам салоҳиятҳои шогирдон ба эътибор гирифта мешавад. Салоҳият натиҷаи амалии дониш, малака ва маҳорат аст. Ин ҷо дар бобати салоҳияти омӯзгори мактаби олии дар таҳияи тестҳо – ҳамчун воситаи арзёбии ташаккулдиҳанда ва арзёбии чамъбастии дониши донишчӯён сухане чанд хоҳем гуфт.

Ин усули арзёбӣ, яъне имтиҳон ё санчиш ба воситаи тест барои муайян кардани натиҷаҳои таълим ва дастовардҳои донишчӯён истифода гардида, ба ин васила оид ба дараҷаи фарогирии муҳтавои фанни таълимӣ, дониш ва ё малака маълумот чамъ оварда мешавад, ки он дар асноди гуногун, аз ҷумла феҳрасти имтиҳонот, дар транскрипт (баҳономаи донишчӯӣ дар низоми кредитии таҳсил), дафтарчаи имтиҳонот ва баҳонома – замиаи дипломи донишчӯӣ бо ҳолҳо/балҳо чамъбаст карда мешавад.

Усул ва воситаҳои арзёбии чамъбасти бо мақсади тасдиқ кардан ё расман шинохтану ба қайд гирифтани дастовардҳои таълимии донишчӯён (салоҳиятҳо) истифода мешавад. Новобаста аз навъи воситаи арзёбӣ – варақаҳои санчиш, санчишҳои тести варақавӣ ва компютерӣ, корҳои курсиву рисолаи хатм ва ғайра арзёбии чамъбасти барои муайян кардани натиҷаҳои таълим хеле муҳим аст.

Дар ин ҷо мо имтиҳони тести ва дар асоси он тартиби таҳияву арзёбии марҳалавӣ ва ҳам чамъбастиро таҳлил хоҳем кард. Омӯзгоре, ки тест таҳия менамояд, пеш аз таҳияи сохтори тест ва саволу масъалаҳои он бояд мутмаин бошад, ки талаботи зеринро риоя карда метавонад:

1. Омӯзгори мактаби олии дар аввал дақиқ бояд донанд, ки бо арзёбии марҳалавӣ ва ҳам чамъбасти чиро санчидан мецоҳад.

2. Саволу масъалаҳои санчишӣ бояд мақсадҳои таълимии дарсо, бобҳои таълим, салоҳиятҳои фанниро санчад.

3. Ҳама гуна воситаҳои арзёбие, ки ҳангоми санчиш интихоб карда мешаванд, бояд ҳатман ба талаботи стандарт ва барномаи таълимӣ, силлабус, натиҷаҳои таълим (салоҳиятҳо, мақсадҳои дарс) мувофиқ бошанд.

4. Дарачаи салоҳиятноқӣ, ки тавассути арзёбии марҳилавӣ ва ҷамъбасти санҷида мешавад, бояд пеш аз гузаронидани он муайян карда шавад. Дар ин маврид дарачаи салоҳиятҳо дар силлабуси фанни таълимӣ бояд зикр шуда бошад. Дар хотир бояд дошт, ки дарачаи дониш ва қобилиятҳои маърифатӣ ба фаъолиятҳои, ки дар раванди дарс дар донишҷӯён ташаккул ёфтааст, мутобиқат карданаш зарур аст. Яъне, агар дар раванди таълим маводди лексиониву дарсҳои амалӣ, корҳои мустақилона бо роҳбарии омӯзгор ва корҳои мустақилонаи дигар, саволу машқҳои таълимиро дар зинаи бахотиргирӣ, фаҳмидан ва истифода бурдан пешниҳод гардида бошад, наметавон, ки саволу масъалаҳои тестро барои санҷидани малакаҳои зинаҳои баландтар (таҳлил, арзёбӣ ва эҷод) таҳия ва талаб намуд [2].

5. Гуногунии навъи саволу масъалаҳо бо мақсади арзёбӣ вобаста ба замони муайянсозии он, яъне ҳам марҳилавӣ ва ҳам ҷамъбасти ё ниҳой бояд мувофиқат кунад.

6. Агар мақсади таълим қобилияти баланди фикррониро талаб кунад, он гоҳ саволу супоришҳои тест бояд ҳамин дарачаи қобилиятҳоро санҷад.

7. Агар мақсади арзёбӣ санҷидани шинохтан ё ба хотир овардану фаҳмидани маълумот бошад, он гоҳ саволҳои навъи пӯшидаро метавон истифода кард.

8. Тести таҳиякарда бояд навъҳои гуногуни саволу масъаларо фарогир бошад, зеро дар ин ҳолат дурустӣ (этимодноқӣ)-и натиҷаҳои тест таъмин мегардад.

9. Фаҳмо ва мушаххас будани саволу масъалаҳои тестӣ зарур аст.

10. Вақти иҷрои тест бояд ба эътибор гирифта шавад. Агар вақт барои гузаронидани тест маҳдуд бошад, бояд миқдор ва навъи саволу масъалаҳо мувофиқ ба он интихоб кард.

Бояд таъкид сохт, ки таҳияи тест ва дигар воситаҳои арзёбии ҷамъбасти аз омӯзгор вақт ва неруи зиёдро талаб кунад ҳам, риояи қоидаҳои асосии таҳияи тестҳо дар муайян сохтани вазъ ва дарачаи донишу савод ва маҳорату малакаи донишҷӯён хеле муҳим буда, барои арзёбии воқеӣ мусоидат хоҳад намуд.

Методистон ба интихоби навъи саволу масъалаҳои тестӣ диққати махсус додан ва, новобаста аз интихоби навъҳои он, ба назар гирифтани қоидаҳои зеринро ҳангоми тарҳрезии тестҳо тавсия медиҳанд:

– масъалаҳои тестӣ бояд ба мақсад ва натиҷаҳои таълимӣ мувофиқат кунанд. Ин чунин маъно дорад, ки дар таҳияи тест савол ва масъалаҳо дода мешаванд, ки вобаста ба он донишҷӯён маълумотро аз маводди дарсҳои лексионӣ, амаливу лабораторӣ, қори мустақилона бо роҳбарии омӯзгор ва корҳои мустақилона, адабиёти тавсиявӣ ба даст овардаанд;

– барои таҳияи саволу масъалаҳои тестӣ нишондиҳандаҳои салоҳиятнокиро, ки дар силлабуси фан ва барномаҳои таълимӣ оварда шудаанд, ба эътибор гирифтани зарур аст. Қобили зикр аст, ки аксари силлабусҳои фанҳои таълимӣ дар мактабҳои олий дар заминаи салоҳиятнокии се зинаи тафаккур – фаҳмиш, дониш ва хулосабарорӣ таҳия гаштаанд. Дар ин сурат таҳияи тесте, ки инкишофи тафаккурро дар дараҷаи таҳлил, баҳодихӣ ва эҷод муайян менамояд, ба мақсад мувофиқ набуда, ба он оварда мерасонад, ки ба истиснои интихоби ҷавобҳои дурусти эҳтимолий, аксари донишҷӯён аз ин ё он фанни мушаххас, ки дар таҳияи тестҳои санҷишии он ба чунин ғалат роҳ дода шудааст, баҳои ғайриқаноатбахш мегиранд;

– аз истифодаи шакл ва навъҳои масъалаҳои тестие, ки донишҷӯён ягон маротиба истифода набурдаанд, бо он ошноии комил надоранд, бояд худдорӣ карда шавад;

– санҷишҳои тестӣ дар раванди таълим ҳамчун машқҳои мустақкамкунии дониш, малака ва маҳорат дар дарсҳои амалӣ ва таълимию методӣ пас аз ба охир расидани ҳар бобу мавзӯй ва овардани саволҳои тестӣ бо мақсади ҳам таълим ва ҳам санҷиши ҷорӣ судманд аст. Ин имкон медиҳад, ки донишҷӯён бо шакли масъала шинос шаванд, онро пешакӣ машқ кунанд ва аз иҷрои ҳалли тестҳои талаботашон ба ин монанд баромада тавонанд;

– талаботи масъалаҳо бо донишҷӯён, инчунин ҳолҳои, ки дар натиҷаи дуруст иҷро кардани ҳар як навъи саволу масъала дода мешавад, бояд ба донишҷӯён фаҳмонида шавад;

– ҳамаи саволу масъалаҳои тестӣ бояд фаҳмо ва мушаххас бошанд. Дар таҳияи тест риояи меъёрҳои забони адабӣ ҳатмӣ буда, қорбурди калима ва ибораҳои лаҳҷавию шевагӣ, ҷумлаҳои мураккаби печ дар печ дуруст нест;

– ҳар як саволу масъалаи тест бояд як фикри пурраро фарогир бошад ва як ҷавоби дурустро талаб кунад;

– тест бояд, дар маҷмӯъ, навъҳои гуногуни саволу масъалаҳо (масалан, интихоби як ҷавоби дуруст, интихоби якчанд ҷавоби дуруст, мувофиқат, ҷавоби дуруст ё нодуруст ва саволи кушода (ҷавобаш озод)-ро фаро гирад. Ин имкон медиҳад, ки тести таҳиякарда боэҳтимоли бошад;

– барои иҷрои тест ба донишҷӯён бояд дастури мушаххас ва фаҳмо дода шавад;

– дар таҳияи тестҳо, ки интихоби як ҷавоби дурустро талаб мекунанд, бояд ба назар гирифт, ки ҷавобҳои нодуруст ба ҷавоби дуруст аз ягон ҷиҳат монандиву шабоҳат дошта бошанд, зеро чунин навъи

тестҳо ба донишчӯён имконияти фикр карданро медиҳад. Аз ин рӯ, дистракторҳо – ҷавобҳои нодурустero, ки ба мавзӯи санҷидашаванда мувофиқ нестанд, истифода кардан нашоёд;

– миқдори саволу супоришҳои тестиро мувофиқи вақти ҷудошуда пешниҳод мекунад. Одатан барои як саволу супориши тестӣ 2-3 дақиқа вақт барои хондан, фаҳмидан ва иҷро кардан тавсия мешавад [1. С. 99-111].

Ташкил ва гузаронидани санҷиши тестӣ барои арзёбии марҳилавӣ ва ҷамъбастии дониш, маҳорат ва малакаи донишчӯён пас аз тамошудани марҳилаи муайяни таълимӣ (боби таълим, силсилаи дарсҳо), ки барои ташаккули малакаҳои санҷидашаванда бахшида шудаанд, бамаврид аст. Агар аз замони ба охир расидани марҳилаи таълим то баргузори санҷиши тест вақти зиёд гузарад, имкони самаранок ва эътимоднок гузаронидани санҷиши воқеӣ аз даст меравад [1].

Хулоса, таҳияи тестҳо барои арзёбии ҷамъбастии дониши донишчӯён кори басо пурмасъулият ва дар айни замон хеле сангину заҳматталаб буда, аз омӯзгори донишгоҳ малака ва маҳорати хосаро тақозо менамояд. Хоса, тестҳое, ки дар асоси се зинаи тафаккур, яъне дониш, фаҳмиш ва хулосабарорию корбарӣ, ки салоҳиятҳои он дар барномаҳои таълимӣ, яъне силлабусҳо қайд гаштаанд, таҳия мегарданд, бояд хуб тарҳрезӣ гарданд ва эътимоднокии арзёбиро таъмин намоянд ва ба ин васила барои дониши хуб, саводи комил, ҷаҳонбинии густурдаро ба даст овардани донишчӯён мусоидат намоянд.

АДАБИЁТ

1. Агальцов В. П. Контроль знаний – доминирующая составляющая образовательного процесса // Информатика и образование. – 2005. – № 2. – С. 94-96.
2. Шамова Т. И., Давыденко Т. М. Управление образовательными системами – М., 2004. – С. 266-294.